

Nr 10

Utlåtande i anledning av väckt motion om införande av returrätt för köpare av bokverk som utgives enligt subskriptionsmetoden.

Första lagutskottet har till behandling förehått en inom andra kamraren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 291, av herr *Löfgren*. I motionen hemställes, »att riksdagen måtte besluta att sådan lagbestämmelse stadgas, varigenom som villkor för rätt att försälja bokverk, som vid försäljningstillfället ej föreligger i färdigt, slutgiltigt skick och som köparen således ej kan beredas möjlighet att granska, skall gälla, att — vare sig det anges i ordersedel eller icke — köparen skall tillerkännas full returrätt inom 14 dagar efter verkets mottagande och att någon förskottsbetalning eller handpenning ej får begäras eller uttagas av försäljaren i samband med order-tecknandet samt att vederbörande utskott utformar för sådan bestämmelse erforderlig lagtext».

Beträffande vad motionären anført till stöd för sitt yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser

Här torde till en början böra lämnas en kort redogörelse för några av de regler om säljares och köpares rättigheter och skyldigheter, vilka äro upptagna i *lagen den 20 juni 1905 om köp och byte av lös egendom*.

Enligt 1 § i nämnda lag skola däri givna stadganden lända till efterrettelse, såvitt ej annat är uttryckligen överenskommet eller eljest må anses avtalat eller ock följer av handelsbruk eller annan sedvänja. Enligt 2 § skall såsom köp av lös egendom anses beställning, varigenom man betingar sig av annan, att han skall mot vederlag i penningar något förfärdiga och ämnet därtill bestå. Beträffande dröjsmål å säljarens sida med godsets avlämnande stadgas i 21 § att köparen, om dröjsmålet ej beror av honom eller av händelse för vilken han står faran, äger antingen kräva godsets avlämnande eller häva köpet. Om dröjsmålet är av ringa betydelse för köparen eller säljaren haft grundad anledning att antaga det, föreligger dock icke hävningsrätt för köparen i annat fall än om han betingat sig noggrant iakttagande av tiden. Vill köparen tala å dröjsmål skall han enligt 27 § utan oskäligt uppehåll från det godset eller underrättelse om dess avsändande kommit honom till handa giva säljaren meddelande därom. Sker ej det går

köparen förlustig sin talerätt. Vill köparen häva köpet, skall han meddela säljaren det utan oskäligt uppehåll vid äventyr att han eljest förlorar sin rätt att häva. Enligt 42 §, som avser köp av bestämt gods, äger köparen, om godset finnes behäftat med fel, häva köpet eller fordra sådant avdrag å köpeskillingen, som mot felet svarar; dock att hävningsrätt ej föreligger vid ringa fel med mindre säljaren förfarit svikligt. 47 § stadgar att, om köparen före köpet undersökt godset eller utan giltig anledning undandragit sig anmaning därom eller om han satts i tillfälle att undersöka prov å godset, fel som han vid undersökningen bort märka icke må av honom återopas med mindre säljaren förfarit svikligen. Om köparen vill tala å fel i godset, åligger det honom enligt 52 § att utan oskäligt uppehåll giva säljaren meddelande därom. Försummar köparen det, oaktat han märkt eller bort märka felet, går han förlustig all talan. Vill köparen häva köpet, skall han utan oskäligt uppehåll meddela säljaren detta. I annat fall förlorar köparen sin hävningsrätt. Vad som i 52 § stadgats om förlust att tala å fel äger ej tillämpning, där säljaren förfarit svikligen, ej heller där han visat grov vårdslöshet och felet länder köparen till märklig skada.

Beträffande avbetalningsköp har i *lagen den 11 juni 1915 om avbetalningsköp* meddelats vissa tvingande regler till skydd för köparen. Bland dessa må här endast anmärkas regeln i 8 § att, om tillämpning av villkor vid avbetalningsköp uppenbarligen skulle vara stridande mot gott affärs-
skick eller eljest otillbörlig, villkoret må jämkas eller lämnas utan avseende.

I detta sammanhang förtjäna slutligen framhållas de regler om rätts-
handlingars ogiltighet på grund av tvång och svek m. m., vilka innehållas i 3 kap. *lagen den 11 juni 1915 om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område*.

Historik m. m.

Reformförslag åsyftande en *näringsrättslig reglering* av vissa former av handeln med varor ha vid skilda tillfällen framförts i riksdagen. Förslagen ha bl. a. gått ut på att företaga åtgärder från det allmännas sida till undanröjande av vissa med handeln genom kringresande agenter förenade olägenheter.

I en vid 1933 års riksdag väckt motion (II: 82) påtalades en då förekommande tendens hos den moderna kringföringshandeln att utbreda sig, medförande en svår konkurrens för många fasta affärsinnehavare, och betonades samhällets intresse av att utöva kontroll å den varudistribution, som ägde rum utan att varorna medfördes och kunde av kunderna kontrolleras. I sitt utlåtande i anledning av motionen, som icke ledde till någon åtgärd, uttalade första lagutskottet att en del av de olägenheter, som vidlådde ifrågavarande form av försäljningsverksamhet, torde komma att beaktas vid en kommande reform av reglerna om avbetalningsköp.

Vid 1945 års riksdag väcktes en motion (II: 317), vari hemställdes, att

utredning måtte komma till stånd med uppgift att närmare utreda frågan om agentsystemet samt framkomma med förslag till de lagstadganden, var till utredningen kunde giva anledning. Till stöd för motionen anfördes bland annat, att lagstiftning vore behöflig för att motverka de osunda affärsmetoder, varav en del försäljare begagnade sig. Såsom lämplig åtgärd föreslogs att varuagenter skulle åläggas att företräda av länsstyrelse utfärdad auktorisation, innehållande upplysningar om bland annat försäljarens behörighet och den av honom företrädde firman. Första lagutskottet, som behandlade motionen, anförde i sitt utlåtande att motionen åsyftade i främsta rummet den handel, som bedreves av kringresande försäljare, vilka därvid icke medförde sina varor eller i varje fall endast prov å dessa. Utskottet förklarade sig anse att åtskilliga missförhållanden förekomme i samband med dylika affärer men ställde sig tveksamt till den i motionen föreslagna utvägen. Enligt utskottets mening torde en mera tillfredsställande ordning kunna nås mindre genom lagstiftningsåtgärder än genom upplysning, beträffande vilken de organisationer, vilka företrädde handelns och olika konsumentgruppers intressen, hade en viktig uppgift att fylla. Riksdagen biföll utskottets förslag, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd.

En motion (II: 71) av i huvudsak liknande innehåll som den sist berörda väcktes vid 1947 års riksdag men föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

En del reformförslag ha tagit sikte endast på förhållandena inom *avbetalningshandeln*. Härom må i förevarande sammanhang anmärkas.

1927 års riksdag anhöll i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 183) om utredning rörande avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt. I skrivelsen framhölls bland annat, att detta system utvecklats på ett sådant sätt, att åtgärder i reglerande syfte kunde befinnas påkallade. Såsom tänkbar utväg angavs en reglering av agentverksamheten. En sådan reglering ansågs kunna medföra ett bättre tillstånd inom avbetalningshandeln, enär det vore sannolikt att flertalet av de med systemet förenade olägenheterna i viss mån bottnade i att såsom agenter understundom användes mindre lämpliga och föga ansvarskännande personer.

Den av riksdagen begärda utredningen påbörjades inom handelsdepartementet och fortsattes av *kommerskollegium*, som i skrivelse den 21 februari 1933 till Kungl. Maj:t framlade förslag till vissa ändringar i lagen om avbetalningsköp. Kollegiet ställde sig avvisande till tanken att genom statlig reglering av agentverksamheten komma till rätta med missförhållandena. Enligt kollegiets mening borde ej heller komma i fråga att göra rätten att driva försäljning på avbetalning beroende av offentlig myndighets prövning.

I proposition (nr 98) till 1934 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till ändrade bestämmelser om åtal för förskingring av avbetalningsgods. Frågorna om reglering av agentverksamheten och införande av tillståndsvång för avbetalningshandel upptogs icke till behandling, enär verkning-

arna av den föreslagna ändringen av åtalsrätten ansågos böra avvaktas, innan andra och mera vittgående åtgärder vidtogos.

I samband med att 1934 års riksdag biföll propositionen anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 195) om förnyad utredning rörande verkningarna av avbetalningshandeln. I första lagutskottets vid riksdagens skrivelse fogade utlåtande (nr 49) uttalades bland annat, att det icke syntes utslutet, att ett ingripande mot agenter skulle kunna ske på sätt ifrågasatts i skrivelsen från 1927 års riksdag.

I anledning av riksdagens skrivelse verkställdes inom justitiedepartementet vissa förarbeten för en revision av lagstiftningen om avbetalningsköp. Den 27 februari 1947 påbörjades av tillkallade utredningsmän en utredning om ny lagstiftning rörande avbetalningsköp och därmed sammanhängande spörsmål. Utredningsmännen avgåvo betänkande den 14 oktober 1950 (SOU 1950: 42). I betänkandet framhölls bland annat, att utredningsmännen icke ansett sig kunna förorda en sådan ordning att rätten att sälja varor på avbetalning gjordes beroende av myndighets tillstånd eller att inom avbetalningshandeln endast skulle få användas av myndighet godkända agenter. Vidare uttalades att utredningsmännen ej kunnat ansluta sig till ett framkommet förslag om att man skulle vid avbetalningsköp, som ingåtts under medverkan av agent, giva köparen rätt att häva köpet inom viss tid från det denne mottagit säljarens bekräftelse av avtalet. I anslutning till det sist uttalade framhölls, att det under gemensamma nordiska överläggningar i förevarande ämne rått enighet om att det icke vore lämpligt att medge köpare rätt att godtyckligt rygga alla genom agent förmedlade avbetalningsköp. Det ansågs att konsekvenserna av en sådan regel skulle kunna bli betänkliga, i det att den uppfattningen kunde vinna insteg att ingångna avtal icke behövde hållas. I stället för dessa av utredningsmännen avvisade utvägar föreslogs i betänkandet, att möjlighet skulle öppnas att förbjuda den avbetalningssäljare, som missbrukade sin ställning, att fortsätta avbetalningsrörelsen.

I proposition (nr 3) till 1953 års riksdag framlades förslag till lag om ändring i lagen om avbetalningsköp, vilket byggde på den i det föregående omtalade år 1947 påbörjade utredningen. Lagförslaget syftade till att stärka avbetalningsköparens skydd mot obilliga kontraktsvillkor och att även i övrigt motverka de ekonomiska och sociala olägenheter som visat sig vara förbundna med avbetalningssystemet. I förslaget upptogs icke någon regel innebärande möjlighet att meddela förbud för avbetalningssäljare att fortsätta avbetalningsrörelsen. Ej heller upptogs däri någon av de vid utredningen avvisade utvägarna.

Utskottet

Med förevarande motion avses att beträffande avtal om beställning av bokverk, vilka icke vid köpslutet föreligga i färdigt skick och därför ej kunna granskas av beställaren, till skydd för denne införa vissa tvingande regler med avseende å beställarens och säljarens rättigheter och skyldigheter. I motiveringen till motionen anföres att vid utgivande av bokverk subscriptionsmetoden, vilken metod i vissa fall beträffande bokverk av speciell karaktär vore nödvändig, kommit att i hög grad missbrukas av mindre nogräknade förläggare.

I motionen åsyftas främst bokverk av karaktären uppslagsverk, upptagande uppgifter om och bilder av vissa kategorier samhällsmedborgare eller objekt av varierande slag såsom gårdar, hundar eller dylikt. Motionären riktar sig mot försäljningsmetoderna och gör gällande att försäljarna ofta överdriva värdet av ganska omotiverade bokverk och vädja till kundernas fåfänga att få figurera i ett verk, vars innehåll uppgives komma att bli fullständigt eller representativt. Vidare framhålles i motionen, att dylika bokverk, som ofta levereras långt efter utlovad tid, i många fall visa sig vara i hög grad undermåliga beträffande såväl innehåll som utstyrsel och icke på långt när motsvara de beskrivningar som lämnats vid beställningen. Oaktat sådana förhållanden föreligga är enligt motionären köparen ofta då han ej förbehållit sig returrätt nödsakad att fullfölja köpet.

Det är också utskottets uppfattning att enligt subscriptionsmetoden i många fall utbudas och försäljas mindre önskvärda bokverk av den karaktär motionären åsyftar. Att sådana bokverk kunna säljas torde i många fall bero på att vid köpslutet köparens fåfänga spelat en mer eller mindre avgörande roll. I sådana fall kan köparen förbise, att verket representerar ett värde, som väsentligt understiger vad köpeskillingen rimligen borde motivera. Ej sällan torde väl förekomma att leveranstiden överskrides eller att det levererade bokverket är av sådan beskaffenhet i fråga om innehåll och utförande att detsamma icke kan anses kontraktsgillt. Obestriddigt är emellertid också, såsom även motionären antytt, att genom användande av subscriptionsmetoden många värdefulla specialarbeten kunnat utgivas. Genomförande av sådana regler, som de av motionären föreslagna, skulle utan tvekan i väsentlig mån lända till inskränkning i möjligheten att utgiva bokverk enligt denna metod.

Väl torde det alltså i vissa av de av motionären påtalade hänseendena förekomma missförhållanden i samband med handeln med bokverk enligt subscriptionsmetoden. Emellertid måste det anses, att beställaren redan enligt nu gällande lagregler i stor utsträckning har möjlighet att skydda sig mot verkningar av dylika missförhållanden.

Vad angår försäljningsmetoderna innebära de allmänna reglerna om rättshandlingars ogiltighet visst skydd.

Vid köp i allmänhet förekommer ofta att köpslut äger rum utan att köparen kan eller anser sig behöva undersöka köpeobjektet. Att sådan undersökning icke kan ske ligger i sakens natur, då det gäller sådana beställningar, vilka avse varor som först skola förfärdigas av säljaren. Å beställningar av detta slag äro i regel köplagens regler om köparens och säljarens rättigheter och skyldigheter att tillämpa. Härav följer att beställaren, om säljaren kommer i dröjsmål med leverans eller levererar vara som är behäftad med fel och alltså ej är kontraktsgill, kan under de i övrigt i köplagen närmare angivna förutsättningarna häva avtalet. Dessa möjligheter torde även för en subskribent å bokverk utgöra ett verksamt skydd. Utskottet har sig bekant, att hos domstolarna förekommit fall, där subskribent å bokverk berättigats häva köpet, då boken icke haft sådant innehåll som finge anses utfäst eller beställaren skäligen ägt fordra.

I den mån beställningsavtalet innefattar avbetalningsköp kan ytterligare hänvisas till de i lagen om avbetalningsköp intagna tvingande reglerna, varigenom köparen beredes skydd mot obilliga kontraktsvillkor m. m.

Med hänsyn till det anförda kan utskottet för sin del icke finna det vara påkallat att införa sådana regler som de av motionären föreslagna. I den mån det ur allmän synpunkt må anses angeläget att ernå förbättrade förhållanden i den ifrågavarande branschen, torde åtgärder i sådant syfte icke böra ske genom införande av civilrättsliga regler.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion, II: 291, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 februari 1956

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Branting*, Lindblom, Magnusson och Theodor Johansson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg, Landgren, Gustafsson i Borås, Onsjö*, Hedqvist, Östlund och Lundqvist.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.